

Opinnäytetyö (AMK)

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

Teatteri

2014

Riitta Lindroos

TEATTERIA NÄKÖVAMMAISILLE

– Näkövammaiset katsojina

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävä taide | Teatteri-ilmaisun ohjaaja

2014 | 33 sivua

Marja Susi

Riitta Lindroos

TEATTERIA NÄKÖVAMMAISILLE

Tutkin opinnäytetyössäni näkövammaisia teatterikatsojia. Ensin selvitin mitä näkövamma on ja miten se määritellään. Tämän jälkeen tutustuin näkövammaisteattereiden historiaan. Selvitin missä päin Suomea on tehty teatteria näkövammaisten kanssa sekä missä on tehty teatteria joka on suunnattu näkövammaisille? Opinnäytetyössäni perehdyn siihen mitä näkövammaiset katsojat toivovat teattereilta ja mitä teatterit voisivat tehdä saavuttaakseen paremmin näkövammaiset katsojat. Näitä kysymyksiä varten tein kyselyn, johon näkövammaiset henkilöt vastasivat. Heidän vastaustensa perusteella tein johtopäätöksen, että teatterit voisivat suhteellisen helpoilla ja halvoillakin asioilla helpottaa näkövammaisten katsojien saapumista teattereihin. Tein myös kokeilun itselläni. Kävin seuraamassa erään teatteriesityksen silmät kiinni. Tämä kokemus vahvisti ajatustani siitä, että teatteria on mahdollista tarjota kaikille. Jokaisen katsojan tulkinta esityksestä on omanlaisensa ja oikea. Ei ole vääränlaisia tulkintoja, vaan erilaisia kokemuksia. Lopussa kerron näytelmästä nimeltä Valoja ja varjoja, jonka käsikirjoitin ja ohjasin taiteellisenä opinnäytetyönäni. Valoja ja varjoja näytelmää tehdessäni mietin paljon saavutettavuutta, varsinkin näkövammaisten katsojien osalta.

ASIASANAT:

näkövammaiset, saavutettavuus, esteettömyys, kuvailutulkkaus, teatteriryhmät, näkövammaisteatteri, Näkövammaisten kulttuuripalvelu, Teatteriryhmä Sokkelo, Käskopelo, Valoja ja varjoja, kohokuviokartta.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing arts | Drama instructor

2014 | 33 pages

Marja Susi

Riitta Lindroos

THEATER FOR THE VISUALLY IMPAIRED

In my thesis I study theater viewers with visual impairments. I aim to examine the needs and wishes of visually impaired viewers and how theaters could respond to these needs by providing program that is more accessible for visually impaired theatergoers. Firstly, I examine the term visual impairment and how it is defined. I also study the history of visually impaired theaters: Where has theater been produced together with visually impaired persons? Where has theater been produced for a visually impaired audience? Secondly, I carried out a questionnaire for visually impaired persons. From the responses I infer that theaters could increase their accessibility for the visually impaired visitors by carrying out relatively easy and affordable actions. Furthermore, I did an experiment on myself by watching a theater play with my eyes closed. This experience strengthened my idea that theater is for all and that every viewer's interpretation of the performance is unique and true; there are no false interpretations, only different experiences.

Finally, I elaborate on a theater play named *Valoja ja varjoja* (Lights and shadows), which I wrote and directed as my artistic final project. Whilst working on *Valoja ja varjoja*, I considered accessibility especially from a visually impaired viewer's point of view.

Keywords:

visually impaired, accessibility, audio description, theater groups, visually impaired theater, culture services for the visually impaired, Näkövammaisten kulttuuripalvelu, The theater group Sokkelo, Käskopelo, *Valoja ja varjoja*, tactile map

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 MITÄ NÄKÖVAMMA TARKOITTA?	7
3 NÄKÖVAMMAISTEATTEREIDEN HISTORIA SUOMESSA	8
3.1 NÄKÖVAMMAISTEN KULTTUURIPALVELU	8
3.2 NÄKÖVAMMAISTEATTERI KÄSKOPELO JA TEATTERIRYHMÄ SOKKELO	9
4 NÄKÖVAMMAISET TEATTERISSA	11
4.1 SAAVUTETTAVUUS	11
4.2 MITÄ ON KUVAILUTULKKAUS?	12
4.3 KUVAILUTULKKAUKSEN EDUT JA ONGELMAT	13
4.4 KUVAILUTULKKAUKSEN KOULUTUS	14
5 TEATTERIKYSELY	15
5.1 MINKÄLAISIA ESITYKSIÄ NÄKÖVAMMAISET SEURAAVAT?	15
5.2 TOIVEITA KUVAILUTULKKAUKSESTA	17
5.3 NÄKÖVAMMAISTEN TOIVEITA SAAVUTETTAVUUDESTA	21
5.4 OMA MIELIPITEENI	25
6 OMA KOKEMUKSENI TEATTERISSA SILMÄT KIINNI	28
7 VALOJA JA VARJOJA	30
8 LOPUKSI	32
LÄHTEET	33
LIITTEET	
LIITE 1. SÄHKÖPOSTIKYSELY	

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössäni etsin vastauksia siihen miten teatterit voisivat ottaa huomioon näkövammaiset katsojat, sekä miten näkövammaisten olisi helpompaa tulla teatteriin. Opiskelen Turun taideakatemiassa teatteri-ilmaisun ohjaajaksi. Opinnäytetyössäni tutkin näkövammaisia teatterikatsojina. Aikaisemmin ajattelin ennakkoluuloisesti näkö- tai kuulovamman rajoittavan teatterin tekemistä. Ajattelin, että ohjaajana joutuisin luopumaan omista taiteellisista ratkaisuistani, koska minun pitäisi ottaa huomioon esimerkiksi sokea näyttelijä tai katsoja. Neljän opiskeluvuoteni aikana käsitykseni tästä asiasta on muuttunut täysin. Näkövammaa, kuten kuulovammaakin, voi käyttää hyödyksi esityksissä. Ne voivat antaa uuden ajattelutavan, näkökulman ja uusia ideoita esityksen toteuttamiseen. Esitys saatettaisiin valmistaa esimerkiksi niin, ettei kuulovammaisia katsojia otettaisi huomioon. Tällöin valmiin esityksen päälle ainoastaan liimattaisiin tekstitys, tai mietittäisiin vasta sitten mihin tulkit sijoitetaan. Kuitenkin jos jo esitystä valmistaessa mietittäisiin esimerkiksi tulkkien paikkaa ja ulkoasua, he kuuluisivat näytelmään, eivätkä hyppäisi ulos kuvasta. Tällöin kenenkään ei tarvitsisi luopua omista visioistaan, ja teatterit saisivat samalla lisää katsojia. Olen seurannut erään kuulovammaisen teatterintekijän työskentelyä. Tästä minulle nousi kysymys; Miten näkövammaiset näyttelijät ja -katsojat otetaan huomioon? Kuulin, että Turussa oli tehty sirkusta näkövammaisten kanssa. Tästä minulle heräsi innostus tehdä teatteria heidän kanssaan.

Aloitin opinnäytetyöni tekemisen etsimällä tietoa näkövammasta kirjojen ja internetin avulla. Otin selvää siitä, mitä näkövammalla tarkoitetaan, ja miten se määritellään. Tämän jälkeen otin selvää näkövammaisteattereiden historiasta. Löysin internetistä tietoa Näkövammaisteatterista, joka toimii Suomen Näkövammaisten kulttuuripalvelun yhteydessä. Google Scholarin avulla löysin Helsingin yliopiston, teatteritieteen pro gradun, jonka aiheena oli Suomalaisten teattereiden suhde vammaisiin yleisöihin 2000-luvulla. Se oli laaja tutkielma vammaisista teatteriyleisönä (Kähkönen, 2013.) Internetistä löytynyt tieto oli kui-

tenkin hyvin suppeaa. Käytin hakusanoja teatteri ja näkövamma. Nämä haut eivät tuottaneet paljoakaan tulosta. Suomen Näkövammaisten kulttuuripalvelun sivuilta löysin jonkin verran tietoa näkövammasta ja kuvailutulkkauksesta. Halusin kuitenkin saada lisää tietoa näkövammaisteattereiden historiasta ja tutkimuksista. Otin yhteyttä Suomen Näkövammaisten keskusliittoon. He lähettivät minulle postin kautta artikkeleita heidän omasta kirjastostaan. Näiden artikkeleiden avulla sain paljon tietoa siitä, missä Suomessa on tehty teatteria näkövammaisten kanssa tai juuri heille suunnattua teatteria. Artikkeleiden avulla sain myös paljon tietoa kuvailutulkkauksesta. Tämän jälkeen kirjoitin kyselyn, jonka lähetin Suomen Näkövammaisten keskusliittoon. He välittivät kyselyni eteenpäin näkövammaisille henkilöille. Vastauksia kyselyyni sain kymmeneltä näkövammaiselta henkilöltä. Kyselyssä hain vastauksia siihen mitä näkövammaiset toivoisivat teattereilta ja miten teatterit voisivat ottaa näkövammaiset katsojat paremmin huomioon.

Opinnäytetyötäni varten halusin tehdä itselläni testin. Päätin mennä kokemaan teatteria silmät kiinni. Valitsin näytelmän nimeltä Lauri on paska, joka esitettiin Turun ylioppilasteatterissa. Lopussa kuvailen tätä kokemusta tarkemmin. Tämä kokemus sai minut jälleen ajattelemaan, että teatteri on mahdollisuus ja se antaa erilaisia kokemuksia kaikille ihmisille. Ei ole oikeita tai vääriä tulkintoja, vaan jokaisen katsojan kokemus ja tulkinta on oikea.

Samaan aikaan valmistin taiteellisena opinnäytetyönäni näytelmän, jonka aiheena oli sokeus ja yksinäisyys. Näytelmän nimeksi tuli Valoja ja varjoja. Tätä näytelmää kirjoittaessani mietin, miten voisin toteuttaa sen niin, ettei siihen tarvittaisi erillistä kuvailutulkkausta. Mietin miten voisin ottaa näkövammaiset katsojat paremmin huomioon taiteellisissa ratkaisuisani, sekä näytelmän saavutettavuuden kannalta?

2 MITÄ NÄKÖVAMMA TARKOITTAÄ?

Näkövammaisiksi luokitellaan henkilöt, joiden näkökyky on heikentynyt niin paljon, että se aiheuttaa huomattavaa haittaa heidän jokapäiväiseen elämäänsä. Henkilöitä ei luokitella näkövammaisiksi, jos näkö on korjattavissa joko silmälaseilla tai piilolinssillä. Vamman vaikeusasteen mukaan näkövammaiset luokitellaan heikkonäköisiin ja sokeisiin. Näkövammarekisterin mukaan Suomessa arvioidaan olevan noin 80 000 näkövammaista (Hietanen ym. 2005, 142–143.)

Noin 80 % suomalaisista näkövammaisista on heikkonäköisiä. Tähän ryhmään kuuluvat niin heikkonäköiset kuin vaikeasti heikkonäköisetkin (Hietanen ym. 2005, 142–143.) Heikkonäköisiksi luokitellaan henkilöt, joiden paremman silmän silmänäön tarkkuus on silmälaseilla alle 0,3 tai tähän verrattava lukema. Heikkonäköisyyteen liittyy usein myös hämäräsokeutta, häikästymisherkkyttä, värinäön puutetta tai heikkoa kontrastien erotuskykyä. Heikkonäköiset voivat nähdä eri tavoin. Heidän näkökykynsä ei välttämättä riitä lukemiseen, mutta he pystyvät liikkumaan ilman valkoista keppiä tai pystyvät lukemaan mutta eivät näe ympäristöään (Näkövammaisten keskusliitto 2014.)

Täydellinen sokeus on harvinaista. Sokeiksi luokitellaan henkilöt, joiden paremman silmän silmänäön tarkkuus on silmälaseilla alle 0,05 tai näönkenttä on supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen. Sokeat voivat nähdä valon, varjoja ja jopa hahmoja. Toiminnalliseksi sokeaksi määritellään henkilö joka esimerkiksi pystyy lukemaan erikoisapuvälineiden kuten lukutelevision avulla (Hietanen ym. 2005, 142–143.) Lukutelevisiolla tarkoitetaan laitetta joka suurentaa paperilla olevan kuvan tai tekstin (Lapin näkövammaiset 2014).

3 NÄKÖVAMMAISTEATTEREIDEN HISTORIA SUOMESSA

Suomessa on ainakin kolme toimivaa näkövammaisteatteria. Näistä vanhin on Näkövammaisten kulttuuripalvelun yhteydessä toimiva näkövammaisteatteri. Se on perustettu vuonna 1978 (Mäkinen-Vuohelainen 1998, 10.) Toiseksi vanhin teatteri Käskopelo toimii Kuopiossa. Se on perustettu vuonna 1995 (Voipio 1998, 28). Tampereella on puolestaan Teatteriryhmä Sokkelo ja se on perustettu vuonna 2005 (Räisänen 2007, 9). Toki Suomessa on myös muita pienempiä teattereita ja teatteriryhmiä, jotka tekevät teatteria näkövammaisten kanssa. Tällaisia näytelmäkerhoja toimii ainakin Kuopiossa, Joensuussa, Seinäjoella ja Tampereella (Tiira 2006, 11–12).

3.1 NÄKÖVAMMAISTEN KULTTUURIPALVELU

Tietokirjailija, pappi ja toimittaja Hannes Tiira sai vuonna 1978 ajatuksen: mikseivät näkövammaisetkin voisi näytellä? Sokeain keskusliiton aloitteesta ja pääosin rahoittamana Näkövammaisten kulttuuripalvelu aloitti teatterikerhotoiminnan kokeilemisen keväällä 1978. Tällöin perustettiin harrastajateatteriryhmä yhdistyksen suojiin. Teatteriryhmään löysi tiensä lähes kaksikymmentä innokasta jäsentä, ja se vakiinnutti toimintansa varsin pian (Mäkinen-Vuohelainen 1998, 10.) Näyttelijöihin kuuluu sekä täysin sokeita että heikkonäköisiäkin (Huldin 1997, 6–7). Heidän ensimmäisenä ohjaajanaan toimi Aino Lehtimäki (Mäkinen-Vuohelainen 1998, 10). Koska Näkövammaisteatteri oli Suomessa tuohon aikaan ainoa lajissaan, sitä kutsuttiin Näkövammaisteatteriksi. Tämä nimi on säilynyt, vaikka Suomeen on sen jälkeen perustettu muitakin näkövammaisten teatteriryhmiä. Näkövammaisteatterilla on ensi-ilta kerran tai kaksi vuodessa. Se sijaitsee Helsingissä, mutta se tekee tilausesityksiä ympäri Suomea. Teatterilaiset ovat kerran esiintyneet muun muassa Virossakin (Huldin 1997, 6–7.)

Näkövammaisteatterin ohjelmistoon kuuluu lastennäytelmiä, farsseja ja teatteritaiteen merkkiteoksia. Kuten Mikko Kivisen käsikirjoittama Alamäkijuoksijat, Mo-

lierén Luulosairas ja Henrik Ibsenin kirjoittama Peer Gynt. Vuonna 2006 esitettiin Rajanylityksiä-näytelmä, jonka käsikirjoitus pohjautui näyttelijöiden omiin kokemuksiin. Sitä esitettiin Helsingin lisäksi myös Työväen näyttämöpäivillä Mikkelissä tammikuussa 2007 (Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014.) Näyttelijä Erkki Mäensivu toimi Näkövammaisteatterissa ohjaajana 10 vuotta. Hän muistelee lämmöllä aikaansa ohjaajana. Mäensivu kuvailee Näkövammaisteatterissa ilmapiirin olleen lämmin. Teatterilaisilla oli korkea työmoraali, hyvä huumorintaju ja he suhtautuivat teatterin tekemiseen nöyryydellä (Mäkinen-Vuohelainen 1998, 11.)

Näkövammaisteatterissa on myös pitkän linjan tekijöitä. Näyttelijä Inkeri Kauppiella jäi ainoastaan kolme esitystä väliin hänen 20-vuotisella urallaan näkövammaisteatterissa (Kurru 1998, 7–8). Kauppinen valittiin hänen uransa aikana myös näkövammaisteatterin kunniapuheenjohtajaksi (Tiira 1998, 6). Yleisön mielestä Kauppinen koskettavin roolihahmo oli Suruvaipan Maria, joka suree vanhainkodissa halvaantumistaan ja kärsii hoitajien tyllystä kohtelusta. Tämä rooli on ollut myös Kauppiselle tärkeä, koska hän sai siinä purkaa ja elää läpi oman tuskansa kroonisesta korvasairaudesta (Kurru 1998, 7–8.)

3.2 NÄKÖVAMMAISTEATTERI KÄSKOPELO JA TEATTERIRYHMÄ SOKKELO

Kuopioon perustettiin syksyllä 1995 Suomen toinen näkövammaisteatteri. Pohjois-Savon Näkövammaisyhdistyksen toimintakeskukseen kokoontui joukko innokkaita ihmisiä perustamaan teatteriryhmää. Yhdistys sai teatteriohjaaja Tellervo Hakulisen lähtemään mukaan. Hänen panostuksellaan onkin ollut merkittävä rooli niin Käskopelon syntyyn kuin eteenpäin harppovalle työllekin. Hakulinen tunnetaan myös Kuopion Tellus-teatterin perustajana sekä johtajana. Ensimmäiseksi kokonaisuudeksi valikoitui kolme kohtausta Aleksis Kiven Seitsemästä veljeksestä. Tellervo Hakulinen kuitenkin menehtyi kesken huvinäytel-

män Kesälesket työstämisen. Pohjois-Savon näyttämötaiteen läänintaiteilija Lasse Aho tuli hänen tilalleen (Voipio 2008, 6–7.)

Maaliskuussa 2006 perustettiin Tampereelle Teatteriryhmä Sokkelo ry joka rekisteröitiin vuonna 2010. Heidän ohjelmistonsa koostuu pääosin teatterijohtaja, ohjaaja Erkki Auran kirjoittamista musiikkinäytelmistä. Sokkelon näyttelijöistä suurin osa on näkövammaisia, osa täysin sokeita. Musiikkinäytelmien lisäksi he tarjoavat musiikki- ja lausuntaohjelmia erilaisiin tilaisuuksiin ja laitoksille. Yhdistyksen toiminta perustuu siihen, että näkövammaisille ja heidän toiminnastaan kiinnostuneille järjestetään luovaa ja esittävää harrastajateatteritoimintaa, erilaisia kulttuuri- ja taidealojen luentoja sekä näkövammaisille soveltuvia ilmaisu- ja taidealojen kursseja (Teatteri Sokkelo 2010.)

4 NÄKÖVAMMAISET TEATTERISSA

Tässä luvussa selvitän mitä on kuvailutulkkaus ja mitkä ovat sen hyödyt ja ongelmat. Kuvailutulkkausta voidaan käyttää teatterin lisäksi myös elokuvissa, yleisötaphtumissa, taidenäyttelyissä sekä arjessa, mutta tässä opinnäytetyössäni keskityn kuvailutulkkaukseen teatterissa. Otin yhteyttä Näkövammaisten keskusliittoon ja he lähettivät minulle artikkeleita, joissa kerrotaan kuvailutulkkauksesta ja kokemuksia sen käytöstä. Tein myös kyselyn, jonka avulla selvitin näkövammaisilta henkilöiltä, minkälaisia esityksiä he ovat käyneet katsomassa teatterissa. Kysyin myös miten teatterit voisivat parantaa saavutettavuuttaan, jotta näkövammaisten katsojien olisi helpompi tulla teatteriin ja nauttia myös esityksen visuaalisista puolista. Kyselyn kysymykset löytyvät liitteestä (Sähköpostikysely 14.10- 28.10.2013).

4.1 SAAVUTETTAVUUS

Saavutettavuudella pyritään siihen, että kaikilla olisi mahdollisuus osallistua ja saada elämyksiä esimerkiksi kulttuuritapahtumista. Saavutettavuudella ja esteettömyydellä pyritään huomioimaan helppo ja esteetön tiedon hankkiminen, liikkuminen, näkeminen, kuuleminen ja vuorovaikutus. Yritetään ottaa huomioon henkilöiden yksilölliset tavat toimia. Hyvin saavutettavissa kulttuurikohteissa on esimerkiksi otettu huomioon viestinnän saavutettavuus, hinnoittelun saavutettavuus, rakennetun ympäristön saavutettavuus, saavutettavuus eri aistien avulla, tiedollinen saavutettavuus ja sosiaalinen saavutettavuus. Näihin kaikkiin edellä mainittuihin asioihin voidaan vaikuttaa avoimien asenteiden ja päätöksenteon avulla (Kulttuuria kaikille 2014.)

Kulttuuria kaikille -palvelu tarjoaa tietoa ja työkaluja alan työntekijöille kulttuuri- palveluiden saavutettavuuteen ja moninaisuuden edistämiseen. Heidän sivuiltaan löytyy tietoa miten kulttuuritapahtumat ja kulttuurikohteet voivat edistää saavutettavuuttaan. Heillä on tästä paljon tietoa ja he auttavat mielellään. He

järjestävät koulutuksia ja tekevät tilauksesta saavutettavuuskartoituksia (Kulttuurilla kaikille 2014.)

4.2 MITÄ ON KUVAILUTULKKAUS?

Tekniikka on tullut näkövammaisten teatterikatsojien tueksi lähivuosikymmenellä. Ensimmäisenä niin sanotun kummitusäänikokeilun teki Kansallisteatteri toukokuussa 1987. Näkövammaiselle annettiin kuulokkeet, ja kyseiseen näytelmään perehtynyt henkilö selosti tärkeät tapahtumat simultaanitulkkauksen tapaan (Huldin 1997, 6.)

Kuvailutulkkaus on tapahtumien kuvailua. Kuvailutulkki paljastaa ohjaajan näkemyksen tekstistä. Hän paljastaa sen, mitä on rakennettu repliikkien ulkopuolelle. Käytännössä näkövammaiselle annetaan teatterissa kuulokkeet ja kuulokkeiden kautta kuuluu, kun joku toinen henkilö kuvailee lavan tapahtumia. Kuvailutulkin tehtävä on välittää näkövammaisille esityksen visuaalinen puoli, esimerkiksi roolihenkilöiden ulkonäkö, lavastusta, roolihenkilöiden ilmeitä, eleitä, tanssikohtauksia, tekoja ja tapahtumia lavalla ynnä muuta. Tärkeää on kuvailla myös ne teot, jotka auttavat juonen avautumisessa. Esimerkiksi jos joku roolihenkilö lupaa jotakin toiselle ja laittaa samalla sormet ristiin, näkevä yleisö ymmärtäisi heti, että roolihenkilö valehtelee, mutta näkövammaiselta jäisi tämä tieto saamatta. Näkövammaisen voisi tulkita tätä ainoastaan henkilön äänensävyistä, jos se sattuisi paljastamaan henkilön oikean tunteen. Kuvailutulkin avulla näkövammaisenkin katsoja tietäisi roolihenkilön oikeat ajatukset. Kuvailutulkin on osattava luottaa näkövammaisen kuuloaistiin ja älykkyyteen, eikä missään nimessä puhua repliikkien päälle. Kuvailijan ei tarvitse kuvailla esimerkiksi satteen ropinaa, koska näkövammaisen kyllä kuulee sen. Sitä ei tarvitse erikseen kertoa (Rantalainen 2003, 16–17.)

Kuvailutulkkina voi toimia kuka tahansa. Mieluiten kuitenkin koulutettu kuvailutulkki, koska hän on perehtynyt asioihin. Hän tietää tarkalleen miten toimia ja mitkä asiat ovat olennaisia kertoa missäkin välissä, jottei tulkinta mene esimerkiksi repliikkien päälle. Kiehtova valinta kuvailutulkiksi olisi myös ohjaaja, koska hän tuntee teoksen rytmin ja rakenteen läpikotaisin. Kuitenkin kuvailutulkki voi tulla myös ryhmän ulkopuolelta, jos hän vain tuntee teoksen tarpeeksi hyvin ja hän on perehtynyt asioihin. Parhaimmassa tapauksessa kuvailutulkki voi tuoda katsojalleen sellaista tietoa jota hän ei yksin katsellessaan olisi osannut tulkita. Esimerkiksi Helsingin Kaupunginteatterin projektipäällikkö Marketta Eräsaari oli kuvaillut Stadin Friidu-näytelmän. Siinä erään katsojan sanojen mukaan Eräsaari oli antanut sellaista tietoa jatkosodasta jota hän ei olisi osannut ilman Eräsaaren kuvailua onkia. Takakankaalle heijastettu kuva poltetusta Rovaniemestä olisi ollut ainoastaan kuva raunioista (Rantalainen 2003, 16–17.)

4.3 KUVAILUTULKKKAUKSEN EDUT JA ONGELMAT

Kuvailutulkkauksen paras etu on se, että näkövammaisen saa tiedon sellaisistakin lavalla tapahtuvista asioista, joita hän ei pystyisi tulkitsemaan pelkkien repliikkien avulla. Hän pääsee kokemaan myös teoksen visuaalista puolta. Hän saa esimerkiksi nauraa samaan aikaan muun yleisön kanssa, koska tieto ei tule viiveellä. Lisäksi näkövammaisen saa tietoa roolihenkilöiden eleistä ja ilmeistä. Toinen etu on se, ettei oppaan kuiskailu näkövammaiselle häiritse muita katsojia (Sähköpostikysely 14.10- 28.10.2013.)

Kuvailutulkkauksen ongelmia ovat välineet. Ne ottavat joskus häiriötä muista laitteista ja niistä on sen takia vaikea kuulla. Joskus ne reagoivat esimerkiksi kuulolaitteeseen (Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014.) Kuulokkeet ovat usein myös suurikokoisia. Tämä aiheuttaa ongelmia, koska kuulokkeiden ollessa korvilla, näkövammaisen on vaikeampi kuulla lavalta tulevia repliikkejä. Toiset katsojat pitävätkin kuulokkeitaan vain toisella korvalla, jotta kuulevat kuvailutulkkauksen, sekä lavalta tulevat äänet (Sähköpostikysely 14.10-28.10.2013.)

Kuvailutulkin on oltava osaava ammatissaan. Jos hän puhuu esimerkiksi repliikien päälle, hänestä ei ole mitään hyötyä. Hänen on ymmärrettävä mikä on oleellista kertoa juonen seuraamisen kannalta. Kuvailutulkkkaus myös maksaa. Helsingissä tosin kuvailutulkkkaukseen tarvittavia välineitä saa vuokrata ilmaiseksi Suomen Näkövammaisten keskusliitosta (Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014.)

4.4 KUVAILUTULKKKAUKSEN KOULUTUS

Suomessa kuvailutulkkien koulutus on vasta alkutekijöissään. Kuvailutulkkeja tarvitaan, mutta toistaiseksi mikään tahoei ole organisoinut koko maan kattavaa kuvailutulkkien ketjua. Tarvittaisiin suullisen esitystaidon ammattilaisia, joilla olisi valmiudet lähteä töihin näkövammaisten teatteriretkille, taidenäyttelyihin, urheilutapahtumiin tai vaikka elokuviin (Rantalainen 2003, 17.) Tällä hetkellä kuvailutulkkeja kouluttaa Näkövammaisten kulttuuripalvelu. He ovat järjestäneet kuvailutulkkien koulutuspäiviä. He pitävät myös yllä kuvailutulkkirekisteriä ja lainaavat kuvailutulkkkaukseen tarvittavia laitteita (Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014.)

Vuosina 2012 ja 2013 Näkövammaisten kulttuuripalvelu keskittyi kouluttamaan taidelaitosten työntekijöitä, eikä tästä syystä järjestänyt kaikille avointa kuvailutulkkauuskoulutusta. Kuitenkin heidän kulttuurisihteeriltään voi veloitusetta tilata opetusmateriaalipaketin sähköpostiin. Tämä opetuspaketti koostuu vuosien 2005 ja 2007 kuvailutulkkauuskoulutuksiin käytetyistä opetusmateriaaleista (Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014.)

5 TEATTERIKYSELY

Tässä kappaleessa perehdyn tarkemmin tekemäni teatterikyselyn purkuun ja siihen saamiini vastauksiin. Tein kyselyn jonka avulla halusin saada tietoa mitä näkövammaiset toivoisivat teattereilta ja miten teatterit voisivat ottaa näkövammaisia katsojia paremmin huomioon. Lähetin kyselyn Suomen Näkövammaisten keskusliittoon. He välittivät kyselyni eteenpäin näkövammaisille henkilöille. Minä sain vastauksia kymmeneltä henkilöltä. Kyselyn kysymykset löytyvät liitteestä (Liite1).

5.1 MINKÄLAISIA ESITYKSIÄ NÄKÖVAMMAISET SEURAAVAT?

Kaikki kyselyyni vastanneista henkilöistä olivat käyneet teatterissa, osa useampaan otteeseenkin. He olivat käyneet lähinnä kaupunginteattereissa, kesäteattereissa, harrastajateattereissa, sirkuksessa, musikaaleissa ja tanssiesityksissä. Kyselin minkälaisia esityksiä he ovat käyneet seuraamassa, ja minkälaisia esityksiä he toivoisivat teattereilta. Moni piti musikaaleista ja puhenäytelmistä, koska niitä on helpompi seurata.

- *Musikaalit on ihan ehdottomia. Monet näytelmätkin, joissa on paljon repliikkejä ovat hyviä* (Sähköpostikysely 14.10.2013.)

- *Jos kuulen, että jokin esitys on hyvä ja jos on luvassa seuraa, menen jos pääsen vaikka Rovaniemelle!* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *Huolella tehtyjä, maailmaan ja ihmisiin kantaa ottavia, puhuttelevia esityksiä. Sekä vakava että huumori innostaa kun esitys on tehty hyvin.* (Sähköpostikysely 14.10.2013.)

- Minua kiinnostavat tavalliset, mielellään helposti kuulon avulla seurattavat teatteriesitykset, musikaalit ja ooppera (Sähköpostikysely 15.10.2013).

- *Ideaalitulanteessa esitys ohjattaisiin niin, että sitä olisi helppo seurata myös pelkästään kuuntelemalla* (Sähköpostikysely 15.10.2013).

- *Haluaisin mennä seuraamaan nukketeatteria, tanssia ja sirkusta* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

Suurin osa vastaajista ei ollut kuitenkaan käynyt seuraamassa visuaalisia esityksiä, kuten nukke-, tanssi- tai sirkusesityksiä. Heidän mielestään niitä oli vaikea seurata.

- *Ei minunlaiseni syntymäsokea voi kuvailutulkkauksenkaan avulla ymmärtää esimerkiksi pantomiimia tai balettia, jotka perustuvat pelkästään liikkeisiin ja eleisiin* (Sähköpostikysely 15.10.2013).

- *Liian paljon visuaalisuuteen perustuvat näytelmät ovat hankalia seurata. Kun etukäteen lukee kappaleen esittelyn, saa siitä jo aika paljon selville* (Sähköpostikysely 14.10.2013.)

- Sirkus, tanssi ja nukketeatteri eivät kiinnosta, sillä olen täysin sokea (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *En pidä sellaisista teatteriesityksistä, joissa yhtäkkiä on jokin kova ääni* (Sähköpostikysely 28.10.2013).

Muutama vastaaja oli kuitenkin nauttinut käydessään seuraamassa tanssi- ja sirkusesityksiä. Niissä tanssijan hien pystyi haistamaan ja tuntemaan liikkeen ilmapirran. Vajaa puolet vastaajista haluaisi käydä seuraamassa nukketeatteria.

- *Tanssijat tulivat lähelle ja heidän liikkeensä aisti hyvin, eli näytelmän tunnelma välittyi hienosti katsojalle* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

Kyselyyn vastanneista ei monikaan ollut käynyt katsomassa näkövammaisille suunnattuja esityksiä tai esityksiä joissa näkövammaiset esiintyivät. Joidenkin vastanneiden mielestä tällaiset esitykset voisivat olla hieman liian osoittelevia.

- Oikeastaan esityksen ei tarvitse olla erityisesti suunnattu näkövammaisille. Siitä tulee silloin helposti liian... osoitteleva. En välttämättä edes haluaisi mennä erityisesti näkövammaisille suunnattuun näytökseen (Sähköpostikysely 14.10.2013.)

Näyttelijöiltä toivottiin selkeää puhetta. Pienemmät salit todettiin hyväksi, koska näyttelijät ovat lähellä. Niissä kuulee paremmin esimerkiksi paperin rapinan, kelon tikityksen, askeleet, sekä kaiken sellaisen mikä ei tule puheessa ilmi.

- Näyttelijöiden äänenkäyttö on tärkeää (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- Ainakin niin, että puhuvat selkeästi, eikä partaansa (Sähköpostikysely 28.10.2013).

- Mielestäni sellainen teatteri on hyvä, missä puhutaan kaikki asiat ääneen, ja jossa on pieni näyttämö, että näyttelijöiden ääni kuuluu katsomoon asti. Sokealle on myös tärkeää, että kuulee kävelemisen, rapistelujen, liikkumisen ja muiden mahdollisten tapahtumien ääniä. On mukava, kun näyttelijät tulevat lähelle katsojaa, lähinnä henkisesti, mutta pysyvät sen verran loitolla, ettei katsoja hämmenny (Sähköpostikysely 28.10.2013.)

5.2 TOIVEITA KUVAILUTULKKAUKSESTA

Lähes kaikki vastanneista olivat käyneet seuraamassa kuvailutulkattuja esityksiä teatterissa. Kuvailutulkkauksen mahdollisuuksia kaivattiin kuitenkin enemmän.

- Kuvailutulkkaukseen näkövammaisille on upea ja lähes ehdoton uusi systeemi! (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *Kuvailutulkattuja esityksiä voisi olla useampia (Sähköpostikysely 15.10.2013).*
- *Kuvailutulkauksen mahdollisuuksia lisäämällä (Sähköpostikysely 15.10.2013).*
- *Olisi hyvä, jos teatterit voisivat osallistua enemmän kuvailutulkattujen esitysten järjestämiseen: saataisiin useammin kuvailutulkkauksia. Nyt kaikki on yleensä näkövammaisyhdistysten pienten budjettien varassa (Sähköpostikysely 15.10.2013.)*

Varsinkin visuaalisiin esityksiin toivottiin kuvailutulkkauksia. Nykyisin käytetään paljon esimerkiksi videokuvaa teatteriesityksissä, joten ilman kuvailutulkkauksia tämä kaikki jäisi näkövammaisilta huomiotta.

- *Esityksen seuraaminen on helpompaa, jos samanaikaisesti ei tapahdu liikaa näyttämöllä. Uudenaikaiset multimediaesitykset, joissa näyttelijöiden lisäksi on videoesityksiä, ovat haastavia ja tarvitsisivat kuvailutulkauksen avuksi. Mitä visuaalisempi esitys, sitä vaikeampaa on ymmärtää sitä (Sähköpostikysely 14.10.2013.)*

Pääasiassa kyselyyn vastanneet olivat sitä mieltä, että kuvailutulkkauksesta on ainoastaan hyötyä.

- *Tulkkauksesta on paljonkin hyötyä, kun kerrotaan sellaisia asioita, joista ei tule ääntä. Esimerkiksi, kun näyttelijä tulee lavalle puhumatta mitään, pitäisi saada jotain oleellista tietoa rekvisiitasta tai tapahtuu muita äänettä asioita (Sähköpostikysely 28.10.2013).*
- *Esimerkiksi nopeatempoisissa komedioissa näyttelijät tekevät paljon asioita dialogien aikana. Silloin jää näytelmästä ymmärtämättä ehkä olennaisiakin asioita. Kuvailutulkki voi myös kertoa näyttelijöiden eleistä ja ilmeistä esityksissä, joissa on vähemmän dialogia (Sähköpostikysely 14.10.2013.)*

- *Usein näytelmän tempo on sellainen, ettei oma avustaja aina ehdi kertoa kaikkea, kun itsekkin seuraa esitystä innolla. Kun kuvailutulkki puhuu tapahtumat "reali- ajassa" saa esimerkiksi nauraa samaan aikaan kuin muukin yleisö, eikä tarte jälkeenpäin yksikseen nauraa (Sähköpostikysely 14.10.2013.)*

- *Hyvä kuvailutulkki voi antaa myös paljon kiinnostavaa tietoa esimerkiksi historiallisen näytelmän roolihahmojen puvuista, jos kuvailutulkkaus aloitetaan ennen varsinaisen esityksen alkua, jolloin tällaisiin yksityiskohtiin voidaan paneutua (Sähköpostikysely 15.10.2013.)*

Kuvailutulkkaus on hyvä apukeino teattereille, mutta kyselyyn vastanneet henkilöt totesivat siinä myös ongelmia ja kehittämisen varaa. Kyselyyn vastanneiden mielestä monessa teatterissa kuvailutulkkaus onnistuu vain ryhmän tullessa paikalle. Tällöin teatterimatka on aina suunniteltava etukäteen ja harmittaa, jos päivä ei sovikaan omaan aikatauluun. Osalla tyssäsi teatteriin lähtö juuri tähän. Aamulla olisi olo, että olisipa kiva mennä illalla teatteriin. Paikkojakin olisi katsomossa vapaana, mutta mahdollisuutta yksittäiselle kuvailutulkkaukselle ei ole. Toive olisi, että kuvailutulkausta järjestettäisiin enemmän.

- *Ongelmana on se, ettei yksityinen näkövammainen voi saada kuvailutulkausta, vaan tarvitaan aina kustannussyistä ryhmä. Toinen pulma on kuvailutulkkausten rahoitus. Koulutettu kuvailutulkki valmistautuu tehtävänsä useiden työtuntien ajan. Pinnallisesti alaan perehtynyt voi antaa jopa väärää infoa ja puutteellista tietoa (Sähköpostikysely 15.10.2013.)*

- *Kuvailutulkausta on saatavilla vain jos kyseessä on isohkon näkövammaisryhmän teatteriretki. Jos sokea tulee teatteriin yksin tai kahdestaan jonkun ystävänsä kanssa, on pärjättävä ilman (Sähköpostikysely 15.10.2013.)*

- *Kuvailutulkkaus on kallis, koska teatteri ei kustanna laitteita. Kuvailutulkausta säännöllisesti järjestävän tahon pitäisi kustantaa myös tulkin palkkio (Sähköpostikysely 14.10.2013).*

Kuvailutulkkauslaitteissa ja niiden käytössä haivaittiin myös ongelmia.

- *Jos katsojalla on kuulokkeet korvilla, on näyttämön tapahtumien seuraamiseen vaikea keskittyä. Pidän itse kuuloketta vain toisessa korvassa juuri tämän vuoksi. Oikeastaan juuri tämä kahteen asiaan keskittyminen on vähän joskus liikaa ja varsinainen nautinto jää ehkä täysin saavuttamatta* (Sähköpostikysely 14.10.2013.)

- *Kuvatulkkauksessa, ainakin niillä kerroilla, jolloin olin mukana, tulkkauksen ääni ja lavalta kuuluva ääni menivät helposti sekaisin, niin ettei tiennyt, mitä kuunnella ja siksi saattoi käydä niin, että ei saanut asiasta tolkkua lainkaan. Tulkkausta pitää siis opetella kuuntelemaan* (Sähköpostikysely 28.10.2013.)

- *Laitteet tulisi olla helpot ja toimivat. Ei häiriöitä teatterin laitteille eikä toisinpäin* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *Laitteet eivät aina tahdo toimia toivotulla tavalla! Kuvailutulkkaaja kyllä testaa niitä ennen esityksiä, mutta silloin ei ole muita elektronisia laitteita käytössä, joita esityksen aikana tarvitaan. Laitteitten toimivuus ja kuuluvuus pitäisi testata, kun on "täys rähinä päällä"* (Sähköpostikysely 14.10.2013.)

Kyselin myös minkälaisissa esityksissä kyselyyn vastanneiden mielestä ei tarvita kuvailutulkkia. Heidän mielestään esimerkiksi musikaaleissa ja monologiesityksissä kuvailutulkki voi olla jopa haitaksi.

- *Musikaaleissa se voi jopa häiritäkin, kun haluaa keskittyä vain kuuntelemaan musiikkia* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *Kuvatulkkausta ei tarvita sellaisissa esityksissä, joissa on vähän rekvisiittaa ja puhutaan asiat ääneen sekä jossa ilmeillä ja liikkeillä ei kerrota jotain asiaa* (Sähköpostikysely 28.10.2013).

Joidenkin vastaajien mielestä kuvailutulkki on kuitenkin ehdoton kaikenlaisissa esityksissä.

- Kaikenlaisissa esityksissä tarvittaisiin kuvailutulkkauksia, jos se vain onnistuisi. Joissakin dialogiin perustuvissa kamarinäytelmissä voi saada tyydyttävästi infoa esityksen sisällöstä ilman kuvailua, mutta silloinkin "visuaaliset herkut" jäävät nauttimatta (Sähköpostikysely 15.10.2013).

5.3 NÄKÖVAMMAISTEN TOIVEITA SAAVUTETTAVUUDESTA

Halusin saada kyselyni avulla selville, mitä teatterit voisivat tehdä helpottaakseen näkövammaisten katsojien tuloa teatteriin. Kyselyyni vastanneista yli puolet toivoi teattereilta koulutettua henkilökuntaa, jotka osaisivat toimia näkövammaisten kanssa ja opastaa näkövammaisen katsojan paikoilleen.

- Henkilökunnan kouluttamisella näkövammaisten kohtaamiseen niin, että halukkaat näkövammaiset voisivat käydä näytännöissä ilman opastakin (Sähköpostikysely 15.10.2013).

- On tärkeää, että teatterin henkilökunta opastaa tarvittaessa ja antaa myös opaskoiran tulla mukana (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- Jos näkövammaisen vaikka tauon aikana haluaa jotain, olisi hyvä, jos saisi jostain apua (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- Paikannäyttäjä voisi olla ihan yes, jos tulee yksin (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- Henkilökunnalla tulisi olla taitoa ja halua palvella näkövammaisia asiakkaita esimerkiksi väliaikatarjoilussa ja istumapaikan löytämisessä salista, mikäli näkövammaisen on yksin liikkeellä (Sähköpostikysely 15.10.2013).

- Hyvä, että lämpiöiden tarjoilun voi yleensä varata etukäteen, mikä helpottaa näkövammaisen mahdollisuuksia hyödyntää tarjoilua (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *Esteetön kulku, valaistus, selkeät portaat ja naulakot, opastus paikoille* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

Vastaajat pitivät myös tärkeänä kunnollista valaistusta teatterissa.

- *Joillekin hämärä valaistus katsomoon mentäessä on este teatterikäynneille* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *Valaistuksen tulisi olla riittävän hyvä, mutta ei häikäisevä ennen ja jälkeen esityksen sekä väliaikoina* (Sähköpostikysely 15.10.2013).

- *Hyvä valaistus sekä sisään tullessa, lämpiössä ja katsomossa* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

Teattereiden sisätiloihin haluttaisiin äänikartta tai kohokuviokartta. Kohokuviokartalla tarkoitetaan kovamuoville valmistettuja selkeitä pohjapiirroksia ja karttoja, jotka auttavat näkövammaisia hahmottamaan tilat. Ne myös helpottavat näkövammaisten henkilöiden itsenäistä liikkumista uusissa tiloissa (Näkövammaisten keskusliitto, 2014.) Muutama kyselyyn vastanneista henkilöistä toivoi teattereihin esteetöntä kulkua, esimerkiksi listoja lattiassa joita seuraamalla löytää vessaan ja kahvijonoon. Tasoerot tulisi myös merkitä selkeästi.

- *Äänikartta teatterin sisätiloista auttaa paljon, jos tulee yksin* (Sähköpostikysely 14.10.2013).

- *Sanakartta teatteritilasta* (Sähköpostikysely 15.10.2013).

- *Tasoerot olisi hyvä merkitä selkeästi* (Sähköpostikysely 15.10.2013).

Suurin osa vastaajista piti tärkeänä mahdollisuutta tutustua ennen esitystä lavasteisiin ja roolihenkilöiden asuihin. Teatterilla voisi olla ennen näytöstä hetki, jolloin näkövammaiset saisivat tutustua lavasteisiin, tunnustella roolihenkilöiden

rooliasuja ja saada ääninäytteet roolihenkilöiltä. Jos teatteri ei pysty järjestämään tällaista, niin aulassa voisi olla kuvailtuna tämä kaikki esimerkiksi ääninauhalle.

- *Lavasteiden ja pukujen esittely ennen näytöstä. Voisi kokeilla ja tunnustella, joku kertoisi lavasteista ja puvuista näyttelijöistä hahmoista ja juonesta ynnä muuta (Sähköpostikysely 14.10.2013).*

- *Mahdollisuus tutustua näytelmän kulisseihin ja näyttelijöihin ennen esitystä (Sähköpostikysely 14.10.2013).*

- *Muutaman kerran ennen kuvailutulkattua esitystä näkövammaisille katsojille on esitelty esityksen näyttelijät ja heidän pukeutumisensa ja niin edelleen. Se on hienoa ja helpottaa näytelmän seuraamista (Sähköpostikysely 14.10.2013.)*

- *Lavastuksen ja roolihenkilöiden esittelyt voisivat olla etukäteen katsottavissa joko lämpiössä tai verkkosivuilla videoklippeinä (Sähköpostikysely 15.10.2013).*

- *Joihinkin kuvailutulkattuihin teatteriretkiin sisältyy ennen esitystä tapahtuva koskettelukierros näyttämöllä, joskus myös mahdollisuus kosketella joidenkin roolihaamojen pukuja. Tämä on kiinnostava lisämauste kuvailutulkkaukseen, mikäli se voidaan järjestää häiritsemättä esiintyjä liikaa (Sähköpostikysely 15.10.2013.)*

Kyselyyn vastanneiden mielestä käsiohjelma olisi hyvä olla joko pistekirjoituksella tai esimerkiksi aulassa videolle puhuttuna. Myös teattereiden ohjelmistoa toivottiin nettisivuille puhuttuna tai videoklippinä. Näin näkövammaisten olisi helpompi seurata mitä näytelmiä menee milloinkin, ja mitä he haluaisivat mennä katsomaan.

- *Käsiohjelmat voisivat olla saavutettavassa muodossa (Sähköpostikysely 15.10.2013).*

- *Monia sokeita auttaisi sekin, jos käsiohjelmia julkaistaisiin netissä. Silloin esitteen tekstin voisi kuunnella ennakoon kotona puhesyntetisaattorin avulla (Sähköpostikysely 14.10.2013.)*
- *Infoa esityksistä apuvälineillä saavutettavilla kotisivuilla (Sähköpostikysely 15.10.2013).*
- *Käsiohjelma olisi hyvä saada etukäteen saavutettavassa muodossa. Esimerkiksi tiedosto, äänite tai pistekirjoituksella (Sähköpostikysely 15.10.2013.)*

Lippujen hinnat tulivat myös kyselyssä esille. Monessa teatterissa esimerkiksi näkövammaisen opas ei saa mitään alennusta. Tästä syystä näkövammaisen joutuu maksamaan tuplahinnan teatterilipusta ja se on monelle este tulla teatteriin.

- *Lippuja pitäisi saada helpommalla ja oppaalle vapaalippu. Yritin kerran saada erääseen kaupunginteatteriin kaksi lippua, mutta en onnistunut. Sieltä annettiin ymmärtää, että pitäisi tulla jonkun ryhmän mukana (Sähköpostikysely 28.10.2013.)*
- *Näkövammaisen avustajalle maksuton lippu (Sähköpostikysely 15.10.2013).*
- *Umpisokea ei juuri pysty vieraassa paikassa yksin liikkumaan, oli tila millainen tahansa. Niinpä sokean kannalta olisi olennaista, että hänelle oppaaksi mukaan tuleva henkilö saisi lippunsa ilmaiseksi tai reilulla alennuksella. Muuten sokea voi joutua maksamaan teatterireissustaan kaksinkertaisen hinnan (Sähköpostikysely 15.10.2013.)*

Osa näkövammaisista katsojista tulisi teatteriin opaskoiran kanssa. Yleensä opaskoira istuu katsomossa näkövammaisen henkilön jalkojen juuressa. Kova äänisissä esityksissä kuitenkin osa näkövammaisista halusi jättää koiran kotiin. Jotkut katsojista halusivat tietoa siitä, onko teatterissa esimerkiksi koiraparkkia.

- *Pitäisi olla selkeä linjaus tiedossa ennakoon saako koiran viedä saliin. Ellei saa, onko sille jossain turvallinen paikka teatterilla* (Sähköpostikysely 14.10.2013.)

- *Jos asiakas haluaa parkkeerata mieluummin koiran esitystilan ulkopuolelle, tulisi se voida tehdä niin, ettei koira häiritä "parkkipaikalla"* (Sähköpostikysely 15.10.2013).

5.4 OMA MIELIPITEENI

Minun mielestäni teatteri on tarkoitettu kaikille ja kaikki kokevat sen eri tavalla. Jos teatteriesitysten harjoitusvaiheessa mietittäisiin miten saavutettavuutta voidaan ottaa huomioon juuri tässä esityksessä, teatterissa käynti olisi kaikille helpompaa. On turha pelätä liikaa, että esityksessä jouduttaisiin luopumaan taiteellisuudesta. Olisi hyvä, että esityksen valmistusvaiheessa pohdittaisiin, miten esimerkiksi kuulovammaisten tulkit sijoitetaan. Laitetaanko heidät lavalle rooliasuihin, tuleeko videotykillä tekstitystä, mihin pyörätuolit saadaan laitettua, järjestetäänkö näkövammaisille katsojille mahdollisuus tutustua lavasteisiin ja roolihenkilöiden asuihin, vai laitetaanko näistä tietoa esimerkiksi ääninauhoitettuun käsiohjelmaan, entä järjestetäänkö kuvailutulkkauksia? Tällöin näistä asioista ei tulisi irrallisia, eivätkä ne veisi esitykseltä mitään pois. Päinvastoin ne voisivat rikastuttaa esitystä ja esitys saavuttaisi suuremman katsojakunnan.

Raha ratkaisee useimmissa tapauksissa. Joillakin paikkakunnilla kuvailutulkkauksien saaminen voi olla hankalaa tai kallista. Toisaalta minun mielestäni esimerkiksi kuvailutulkkauksien tulisi kuulua joka ikiseen teatteriin, samalla tavalla kuin valo- sekä äänikalusto, savukoneet, videotykit, mikrofonit ynnä muut laitteet. Onhan noihin edellä mainittuihinkin laitteisiin jouduttu budjetoimaan rahaa. Ymmärrän kyllä, että monellakaan teatterilla ei ole mahdollisuutta tai varoja hankkia tällaista laitteistoa. Siinä tapauksessa toinen vaihtoehto on katsoa Näkövammaisten kulttuuripalvelun sivuilta mihin päin Suomea näkövammaisten keskusliitto ja Näkövammaisten kulttuuripalvelu ovat yhteistyössä sijoittaneet

kuvailutulkkauskalustoa. Heidän kauttaan kuvailutulkkauskalustoa saa lainata ilmaiseksi näkövammaisille tarkoitettuihin tilaisuuksiin. Järjestäjä joutuu maksamaan ainoastaan kalustoon tarvittavat patterit ja mahdolliset rahtimaksut (Näkövammaisten kulttuuripalvelu, 2013.)

Kuvailutulkkeja on koulutettu Suomessa vähän, joten ammattimaisen kuvailutulkin saaminen voi olla hankalaa. Teatterin pitää myös maksaa palkka kuvailutulkille. Kuitenkin Suomen Näkövammaisten Keskusliitto kouluttaa tälläkin hetkellä esimerkiksi teatterihenkilökuntaa kuvailutulkeiksi. Teatterit voisivat yrittää järjestää itsenäisesti edes muutaman kuvailutulkatun esityksen ja ilmoittaa näistä esityskalenterissaan, jotta näkövammaisten olisi mahdollista tulla teatteriin vaikka yksin. Tiedän, että esimerkiksi pienillä teattereilla, harrastajateattereilla, kesäteattereilla ynnä muilla ei ole välttämättä varaa hankkia kuvailutulkkeja esityksiin. Teatterit pystyisivät kuitenkin pienellä budjetilla auttamaan paljon näkövammaisten saapumista teatteriin.

Tässä pieni lista asioista, joita teatterit voisivat tehdä:

- Teatterin kotisivuille voisi laittaa videoklipit, joissa kerrotaan ohjelmistosta.
- Käsiohjelma voisi olla puhuttuna teatterin aulassa tai sen voisi lähettää etukäteen katsojille kuunneltavaksi.
- Lavasteisiin ja roolihenkilöihin voisi olla mahdollisuus tutustua ennen näytelmän alkua. Jos tämä ei ole mahdollista, teatterit voisivat nauhoittaa äänitteen, jossa esimerkiksi kerrotaan lavasteista. Roolihenkilöt voisivat antaa ääninäytteensä ja kertoa asuistaan.
- Olisi hyvä, jos joku teatterin henkilökunnasta pystyisi opastamaan näkövammaiset katsojat paikoilleen, sekä auttamaan heitä myös väliajalla.
- Teatterin sisätiloista voisi olla joko puhuttu kartta tai kohokuviokartta. Kohokuviokartan teettäminen maksaa, mutta niistä voi kysyä tarjousta Näkövammaisten keskusliitolta.
- Teatterit voisivat lainata kuvailutulkkausvälineitä Suomen näkövammaisten keskusliitosta. Olisi ihanne, jos kaikissa esityksissä voisi käyttää kuvailutulkkia. Jos se on rahallisesti mahdotonta, teatterit voisivat kotisivuillaan ilmoittaa näytöksistä jolloin kuvailija olisi paikalla. Näin näkövammaisten ei tarvitse itse kerätä ryhmää, vaan he voisivat tulla yksin paikalle silloin kun kuvailija on saatavilla.
- Näkövammaisen oppaalle voisi antaa ilmaisen tai alennetun lipun.

6 OMA KOKEMUKSENI TEATTERISSA SILMÄT KIINNI

Opinnäytetyötäni varten halusin kokeilla, miltä tuntuu seurata teatteriesitystä silmät kiinni. Kävin katsomassa Turun ylioppilasteatterissa esitystä nimeltä Lauri on paska! Halusin olla koko esityksen ajan silmät kiinni, mutta väliajalla olin silmät auki, koska minulla ei ollut kaveria opastamassa.

Ennen esitystä tunsin hieman turvattomuutta istuessani katsomossa. Tunsin, että vieressäni ei istunut ketään. En ollut kuitenkaan varma, oliko siihen tulossa ketään istumaan. Pitäisikö minun siirtää jalkojani pois edestä, jos joku haluaa mennä ohitseni viereisille penkeille? Toisaalta tuntui tyhmältä pidellä jalkoja turhaan solmussa, jos kukaan ei ollutkaan ohittamassa minua. Kukaan ei pitänyt mitään ääntä mistä olisin voinut tietää halusiko joku kävellä ohitseni. Yritin vain kuunnella ja siirtää jalkojani aina kun tuli sellainen tunne, että joku saattaisi nyt yrittää ohittaa minua. Ennen esityksen alkua kiinnitin myös huomiota ihmisten puheisiin. Yleensä teatterissa käydessäni, toisten katsojien puhe on minulle vain yleistä mölinää, siitä ei erota keskusteluita. Nyt kuitenkin erotin selkeästi takana istuvien ihmisten keskustelun. Tämä johtui ehkä siitä, etten itse keskustellut kenenkään kanssa, enkä kiinnittänyt huomiota lavalle kuten esimerkiksi lavasteisiin. Minä vain olin ja odotin esityksen alkua.

Esityksen alkaessa huomasin, että kaikki äänet kuulostivat minusta kovilta. Esimerkiksi huuto alkoi sattua korviini. Minun teki mieli pistää kädet korville. En usko, että silmät auki tämä olisi häirinnyt minua. Toisen huomion tein tuoksusta. Tuoksut tulivat voimakkaina ja veivät minut omiin mielikuviini. Silmät auki en ole koskaan kiinnittänyt huomiota miltä esimerkiksi teatterisavu haisee. Ennen se on vain tuoksunut teatterisavulle. Uskon tämän johtuvan siitä, että olen yhdistänyt hajun ja näkemäni savun. Nyt en nähnyt savua, ainoastaan haistoin. Minusta se tuoksui aivan saunalle.

Minusta tuntui, että pysyin hyvin kiinni näytelmän juonessa. Näytelmässä oli eräs kohtaus, jossa roolihenkilöt olivat baarissa. Heillä ei ollut tässä kohtaa montakaan repliikkiä joista olisi selvinnyt mitä lavalla sillä hetkellä tapahtui. Aavistelin vain mitä lavalla voisi tapahtua. Seuraavassa kohtauksessa roolihenkilöt puhuivat taas. Tässä kohtauksessa selvisi, että aavistukseni oli ollut oikea. Enhän minä edelleenkään tiedä tarkasti mitä lavalla tapahtui, mutta jotakin sen kaltaista oli tapahtunut, kuin mitä minä olin ajatellutkin. Yksi kohtaus oli jännä, koska siinä kuului töminää ja musiikki oli aika kovalla. Minulle tuli tunne, että tämä oli uhkaava kohtaus. Lavalla tapahtui jotakin pelottavaa. Samalla kuitenkin kuulin, kuinka yleisössä osa katsojista naurahteli. Se oli hauska ristiriitainen tunne. Toisaalta muulloinkin esityksessä on käynyt niin, että minun mielestäni lavalla tapahtuu jotakin kamalaa ja silti osa katsojista nauraa. Silloin minä olen kuitenkin nähnyt mitä lavalla tapahtuu. Olen ajatellut, että ihmiset reagoivat pahoihin asioihin eri tavoilla. Kuitenkin tässä esityksessä minulle jäi epäselväksi mitä lavalla oikeasti tapahtui, koska en nähnyt lavan tapahtumia.

Näytelmän lopussa oli pitkä ja kaunis laulu. Ystäväni kysyi minulta esityksen jälkeen häiritsikö minua se, kun en nähnyt mitä laulun aikana tapahtui. Ei se minua häirinnyt. Se oli niin kaunis laulu, että se vei minut mennessään ja kuvittelin mitä lavalla tapahtui. En edelleenkään tiedä näytelmän loppuratkaisua. Se ei kuitenkaan häiritse minua. Minä loin päässäni oman tarinan loppuratkaisuun.

Ajattelin, että olisin vertailun vuoksi mennyt katsomaan tämän saman esityksen silmät auki. Minulle tuli kuitenkin sellainen tunne, etten halua pilata kokemustani jonka sain käydessäni seuraamassa esitystä silmät kiinni. Päätin jättää kokeiluni tähän ja olen siihen tyytyväinen. Olen kokenut tämän esityksen omalla tavallani ja tehnyt siitä omat tulkintani.

7 VALOJA JA VARJOJA

Valmistin taiteellisena opinnäytetyönäni näytelmän jonka aiheena oli sokeus ja yksinäisyys. Näytelmän nimeksi tuli Valoja ja varjoja. Tätä näytelmää kirjoittaessani mietin, miten voisin toteuttaa sen niin, ettei siihen tarvittaisi erillistä kuvailutulkkausta. Päätin laittaa lavalle yhden roolihenkilön joka kuvaili ja kommentoi sellaisia lavan tapahtumia, jotka eivät selvinneet näkövammaisille katsojille pelkkien repliikkien avulla. Mietin myös jokaiselle roolihenkilölle oman äänen. Yhdellä roolihenkilöllä oli esimerkiksi kulkunen nilkassaan, toisella oli kahiseva sateenvarjo kädessään, kolmas roolihenkilö käveli raskaasti, jotta hänen askeleensa kuuluivat ja niin edelleen. Tällä tavoin näkövammaiset katsojat kuulivat koko ajan kuka roolihenkilö oli milloinkin lavalla. Äänien avulla katsojat kuulivat myös missä suunnassa roolihenkilöt kävelivät vaikka he eivät olisikaan replikoineet.

Näytelmässä tehtiin monta kohtausta täysin pimeässä salissa. Tällä tavoin myös näkevät katsojat pääsivät kokemaan miltä tuntuu seurata näytelmää, jos yksi aisti otetaan pois käytöstä. Lisäksi lavalla oli näyttelemässä yksi sokea näyttelijä. Hänen avullaan sain paljon ajatuksia ja apuja siihen, miten voimme ottaa näytelmän sisällä ja näytelmän saavutettavuudessa paremmin huomioon näkövammaisia katsojia. Ohjaajana mietin miten saisin sokean näyttelijän kulkemaan lavalla sujuvasti paikasta toiseen. Päätin laittaa naruja ympäri lavaa. Naruja seuraamalla sokea näyttelijä löysi oikeisiin paikkoihin. Narut kulkivat lavasteesta lavasteeseen, esimerkiksi kaapilta pöydälle, pöydältä uunille ja uunilta sivuverhoihin. Verhojen taakse näyttelijä pääsi piiloon pois lavalta. Halusin sitoa narut osaksi näytelmän lavastusta ja kokonaisuutta, joten kirjoitin näytelmän sijoittuvan leipomoon, jonka omistaja oli sokea. Narut auttoivat sokeaa omistajaa löytämään paikasta toiseen. Tällä tavoin saimme näytelmän sisään rakennettua syyn narujen olemassa ololle.

Näytelmää ohjatessani mietin paljon näytelmän saavutettavuutta. Teimme työryhmän kanssa ääninauhan jossa näkövammaisille katsojille puhuttiin käsiohjelma ääneen. Nauhalla kerrottiin myös lavasteista, näytelmän visuaalisesta ilmeestä ja lisäksi kuvailimme kahden musiikkikohtauksen koreografioita. Roolihenkilöt antoivat myös ääninäytteensä ja kertoivat rooliasuistaan. Tämän ääninauhan katsojat pystyivät kuuntelemaan teatterin aulassa sinne saapuessaan. Jos katsojat halusivat kuunnella äänitteen etukäteen kotona, heillä oli mahdollisuus tilata äänitteestä youtube-linkki sähköposteihinsa. Huomioimme katsojia myös lippujen hinnoissa päästämällä avustajat ilmaiseksi sisään. Näytelmä esitettiin Turun taideakatemian Köysiteatterissa. Koulumme tilasi Köysiteatterin aulasta kohokuviokartan, jonka avulla näkövammaiset katsojat löysivät vessan, kahvion ja teatterisaliin johtavan oven. Tarvittaessa työryhmämme jäsen opasti katsojat paikoilleen.

Näytelmässä meillä oli lavalla opaskoira. Mietimme etukäteen mihin voimme sijoittaa katsomossa katsojat, jotka haluavat tuoda opaskoiran mukanaan. Mietimme myös valmiiksi mihin sijoitamme pyörätuolikatsojat sekä kuulovammaiset katsojat ja heidän tulkkinsa. Ennen näytelmän alkua kävimme joidenkin katsojien ja heidän avustajiensa kanssa tarkistamassa heidän istumapaikkansa katsomossa. Näin katsojilla ja avustajilla oli vielä mahdollisuus esittää henkilökohtaisia toiveita paikastaan. Kuulovammaisia katsojia varten lähetin etukäteen sähköpostilla tekstin sellaisista kohtauksista jotka näyteltiin täysin pimeässä. Näin he pystyivät pimeiden kohtausten aikana lukemaan kännyköidensä avulla mitä kohtauksissa puhuttiin. Tällä tavoin saimme pidettyä salin täysin pimeänä näiden kohtausten aikana, koska heidän tulkeilleen ei tarvinnut kohdistaa valoa.

8 LOPUKSI

Tämän opinnäytetyöni aikana olen saanut tutustua näkövammaisten henkilöiden maailmaan. Mitä enemmän olen sitä tutkinut, sen mielenkiintoisemmaksi se on muuttunut. Kyselyni avulla löysin vastauksia kysymykseeni, miten teatterit voisivat ottaa paremmin huomioon näkövammaisia katsojia ja miten näkövammaisten olisi helpompaa tulla teatteriin. Teattereiden ja teatteriryhmien tulisi miettiä saavutettavuutta jo esityksen valmistusvaiheessa. Tällä tavoin helpottaisimme katsojien saapumista teattereihin. Teatterit saisivat samalla lisää katsojia. Kustannussyistä monet saavutettavuutta lisäävät asiat saattavat jäädä toteuttamatta tai niiden toteuttaminen voi olla hankalaa. Teatterit voivat kuitenkin tehdä pienelläkin budjetilla monta asiaa parantaakseen saavutettavuuttaan. Avoin asenne sekä päätöksien teko ovat tärkeitä. Oma mielipiteeni-kappaleessa tein listan, jossa on muutamia vinkkejä, miten pienelläkin budjetilla voi parantaa teattereiden saavutettavuutta. Toivon, että vinkeistäni on hyötyä.

Opinnäytetyöni aikana olen oppinut monta asiaa. Olen oppinut millä tavoin voin itse parantaa saavutettavuutta tulevissa teatteritöissäni. Kaikki ei aina ole mahdollista, mutta tämän asian kanssa työskentely on avannut minulle uusia ajattelutapoja. Miten voin käyttää tulevissa töissäni erityisryhmien, kuten näkövammaisten erilaista elämänskatsomusta hyödykseni? Uskon, että tulen jatkossa työskentelemään erityisryhmien kanssa. Tulen oppimaan heiltä varmasti paljonkin siitä, miten teatterit voivat jatkossa parantaa saavutettavuuttaan juuri heidän osaltaan. Uskon myös, että tulevissa ohjaustöissäni tulen käyttämään hyödyksi erilaisten ihmisten näkemyksiä maailmasta.

LÄHTEET

- Hietanen, J.; Hiltunen, R. & Hirn, H. 2005. Silmähoidon käsikirja. Helsinki: WSOY
- Huldin, A. 1997. Teatteri on ilo näkövammaisillekin. Kajastus 4/1997, 6–7
- Kurru, S. 1998. Inkeri Kauppinen lähikuvassa. Airut 12/1998, 7–8
- Kähkönen, K. 2013. Suomalaisten teattereiden suhde vammaisiin yleisöihin 2000-luvulla. Viitattu 5.3.2014.
http://kulttuuriakaikille.fi/doc/tutkimukset_ja_raportit/Suomalaisten_teattereiden_suhde_vammaisiin_yleisoihin_2000-luvulla.pdf
- Kulttuuria kaikille 2014. Saavutettavuus. Viitattu 24.3.2014
<http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus>
- Lapin näkövammaiset 2014. Lukutelevisio. Viitattu 7.3.2014.
<http://www.lapinnakovammaiset.fi/lukutelevisio.html>
- Mäkinen-Vuohelainen, M. 1998. Näkövammaisteatteri 20 vuotta. Kajastus 2/1998, 10–12
- Näkövammaisten keskusliitto 2014. Näkövammaisuuden määrittäminen. Viitattu 18.1.2014.
<http://www.nkl.fi/fi/etusivu/nakeminen/maaritys>
- Näkövammaisten keskusliitto 2014. Opasteet, kohokyltit ja pohjapiirrokset. Viitattu 6.4.2014.
http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet#paragraph13
- Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014. Kulttuuritapahtumien kuvailutulkkaus näkövammaisille. Viitattu 4.1.2014. <http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=9>
- Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014. Kurssit. Viitattu 4.1.2014.
<http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=6>
- Näkövammaisten kulttuuripalvelu 2014. Kuvailutulkkauslaitteet. Viitattu 18.1.2014.
<http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=197>
- Rantalainen, T. 2003. Teatteria selostamassa eli kokemuksia kuvailutulkkauksesta. Kajastus 4-5/2003, 16-17.
- Räisänen, T. 2007. Teatteriryhmä Sokkelo viihdyttää katsojaa ja kuulijaa. Airut 16/2007. 9–10
- Teatteri Sokkelo. 2010. Esittely. Viitattu 5.3.2014 <http://www.sokkelo.fi/esittely.php>
- Tiira, H. 2006. Näin syntyi näkövammaisteatteri. Airut 25/2006, 11–12
- Tiira, H. 1998. Näkövammaisteatteri juhli Kinaporissa. Airut 12/1998, 6
- Voipio, R. 1998. 2 – vuotias Käskopelo Kuopiosta. Kajastus 2/1998, 28–30
- Voipio, R. 2008. Käskopelo Kuopiosta - se toinen näkövammaisteatteri. Kajastus 2/2008, 6–7

Sähköpostikysely

1. OLETKO KÄYNYT TEATTERISSA?

- 1.1 Missä olet käynyt seuraamassa esityksiä?
- 1.2 Jos et ole, niin miksi et?
- 1.3 Minne haluaisit mennä seuraamaan esitystä? Esimerkiksi ammattiteatteri, harrastajateatteri, nukketeatteri, tanssiesitys, sirkusesitys ynnä muita.
- 1.4 Minkälainen esitys on ollut mielestänne hyvin suunnattu näkövammaisille?
- 1.5 Muuta?

2. KUVAILUTULKKAUS

- 2.1 Oletko käyttänyt esityksissä kuvailutulkkausta hyödyksesi?
- 2.2 Minkälaisissa esityksissä mielestäsi ei tarvita kuvailutulkkausta?
- 2.3 Missä teattereissa on ollut mahdollisuus kuvailutulkkaukseen?
- 2.4 Kuvailutulkkauksen ongelmat ja hyödyt?
- 2.5 Muuta?

3. TOIVEITA TEATTEREILTA

- 3.1 Minkälaisia esityksiä haluaisit käydä katsomassa teatterissa?
- 3.2 Miten teatterin tulisi huomioida näkövammaisia saavutettavuudessa?
- 3.3 Miten teatterin tulisi huomioida näkövammaisia teatteriesityksessä? Entä teatteritilassa?
- 3.4 Onko koiran kanssa helppo kulkea teatterissa?
- 3.5 Muuta?